

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

О. В. Крылова, к. т. н., доцент, НТУ «Дніпровська політехніка», krylova.o.v@ntu.one, orcid.org/0000-0002-4210-5068,

О. Г. Федорова, асистент, НТУ «Дніпровська політехніка», fedorova.o.h@ntu.one, orcid.org/0000-0003-3030-7778,

І. В. Маковін, магістрант, НТУ «Дніпровська політехніка», makovin.i.v@ntu.one, orcid.org/0000-0002-1674-021X

Методологія дослідження. Теоретичну та науково-методологічну основу дослідження становлять положення економічної науки, теорії банківської справи та грошово-кредитної системи. Для оцінювання рівня кредитування та ризику кредитної діяльності в період глобальних викликів було використано офіційні статистичні дані, а за допомогою статистичних і графічних методів був виконаний їх аналіз. З використанням електронних таблиць MS Excel для побудови ліній тренду здійснено прогноз кредитної діяльності та частки непрацюючих кредитів в Україні в період воєнного стану. Метод узагальнення використовувався при визначенні зовнішніх та внутрішніх факторів, які можуть впливати на банківський сектор та викликати банківську кризу.

Результати. Визначено особливості та виявлено проблеми функціонування банківської системи України в період глобальних економічних та політичних викликів. Визначено роль, яку відіграє ефективний розвиток банківської системи в сучасному стані економічного розвитку на національному та глобальному рівнях. Виявлено, що банківська система в Україні є вкрай вразливою до змін кон'юнктури світових фінансових ринків, що пов'язано з постійним зростанням обсягу залучення зовнішніх міжнародних фінансових ресурсів для фінансування державного та фінансового секторів економіки. Встановлено, що глобальні кризи впливають на стан кредитування економіки України, а також на рівень неповернення кредитів. Визначено основні шляхи діяльності Національного банку України, спрямовані на подолання негативного впливу глобальних криз з урахуванням міжнародного досвіду банківської діяльності.

Новизна. В дослідженні визначено вплив глобальних криз, зокрема пандемії Covid-19 та воєнних дій на території України, на кредитування українськими банками економічної діяльності суб'єктів.

Практична значущість. Запропоновано шляхи подолання банківської кризи в Україні з використанням міжнародного досвіду та з урахуванням таких факторів, як воєнний стан країни та перспективи її вступу до ЄС.

Ключові слова: банківська система, банківська криза, кредитування, Національний банк України, глобальна криза, воєнний стан.

Постановка проблеми. Банківська система є ключовим елементом національної економіки. Перспективи економічного розвитку країни в цілому залежать від її ефективності, фінансової стабільності та здатності подолати кризу. В нинішніх умовах банківська система України перебуває в найскладнішому стані за весь час незалеж-

ності. Глобальний і національний економічний розвиток, зовнішня і внутрішня політика, а також багато інших об'єктивних і суб'єктивних несприятливих факторів разом призвели до банківської кризи безпрецедентного масштабу та впливу на економіку, і майбутнє нашої економіки залежить від її подолання.

Поточна криза справді є кризою з огляду на першопричини її виникнення, головним чином у фінансовому та банківському секторах [1]. Банківська система відреагувала, насамперед, на зупинку економіки та неминучий її спад у країні. У той же час, нестабільність банківської системи у перші дні воєнного стану негативно вплинуло на усі соціально-економічні процеси в країні. Це все підтверджує необхідність використання кризового регулювання банківського сектору [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку банківської системи та світової економіки вивчали багато вітчизняних та іноземних вчених, а саме Коваленко В. [3], Ткаленко С., Тіпанов В [4], Колісник М. [5], Кабо Г [6], та інші. Проблематики банківських криз сьогодення свої дослідження присвятили Федішин М., Жаворонок А., Ковальчук Н. [2], Гудзь Ю., Тузова К. [7]. Маючи значну кількість наукових результатів, сьогодні потребує вивчення та розробка рекомендацій щодо подолання поточних глобальних викликів банківській системі, які пов'язані з наслідками пандемії, енергетичної кризи, росту світових цін та воєнної агресії Росії проти України.

Формулювання мети статті. Метою статті є визначення особливостей діяльності банківської системи в період глобальних кризових викликів та розробка рекомендацій щодо їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зв'язок між економічною кризою та банківською кризою в економічній науці загальноновизнаний. Прояв цих криз пояснюється більшістю науковцями зовнішніми факторами. Економічна криза надає перший шок у банківській системі, та спричинена зовнішніми чинниками. Зовнішні чинники банківської кризи в Україні безпосередньо пов'язані з глобалізаційними напрямками розвитку економічних процесів, а саме станом світової економіки, тенденціями розвитку міжнародного ринку та станом країни. Окремо слід виділити зовнішній чинник впливу на банківську систему, як стан країни. Саме цей чинник вплинув на банківську кризу в Україні, починаючи з 2014 року та є визначальним в 2022 році. Цей фактор включає в себе:

- політичну нестабільність;

- наявність воєнних дій та воєнного конфлікту;
- не достатньо високий рівень розвитку фінансового ринку;
- проблеми в бюджетній політиці;
- нестабільність національних фінансів та грошової одиниці;
- загальний розвиток економіки;
- рівень корупції, судова та правоохоронна діяльність;
- низький рівень розробки та впровадження інновацій;
- загальна прозорість банківської системи;
- високий рівень бюрократії.

Якщо розглядати внутрішні причини кризи банківської системи, то серед основних можна виділити групу ринкових ризиків, ризики ліквідності, якість активів окремих банків та банківської системи загалом [7].

По суті, особливістю кризи у банківській системі України стала низка негативних процесів макроекономічного дисбалансу, які в концентрованому вигляді стали основною проблемою в банківській системі починаючи з 2014 року. Але на сьогодні одним із вирішальних чинників, що перешкоджають розвитку української економіки, стала воєнна агресія Росії, до якої передувала глобальна коронакриза.

Незважаючи на наявність воєнного стану, криза в економіці України носить системний характер, національна економіка перебуває в стані довгострокового, системного, структурного характеру, з надмірною залежністю переважно від сировини, технологічно відсталою орієнтацією виробництва та кон'юнктурою зовнішнього ринку. Результатом є переважання експортно-орієнтованого виробництва в металургійній та аграрній промисловості, переважання імпорту у внутрішньому споживанні, що визначає залежність внутрішньої макроекономічної та фінансової стабільності від коливань курсу національної валюти. Хронічний спад національного виробництва і нестача фінансових ресурсів для накопичення внутрішніх ресурсів, спрямованих на прискорення економічного зростання, призвели до постійної залежності від зовнішніх запозичень (рис.1).

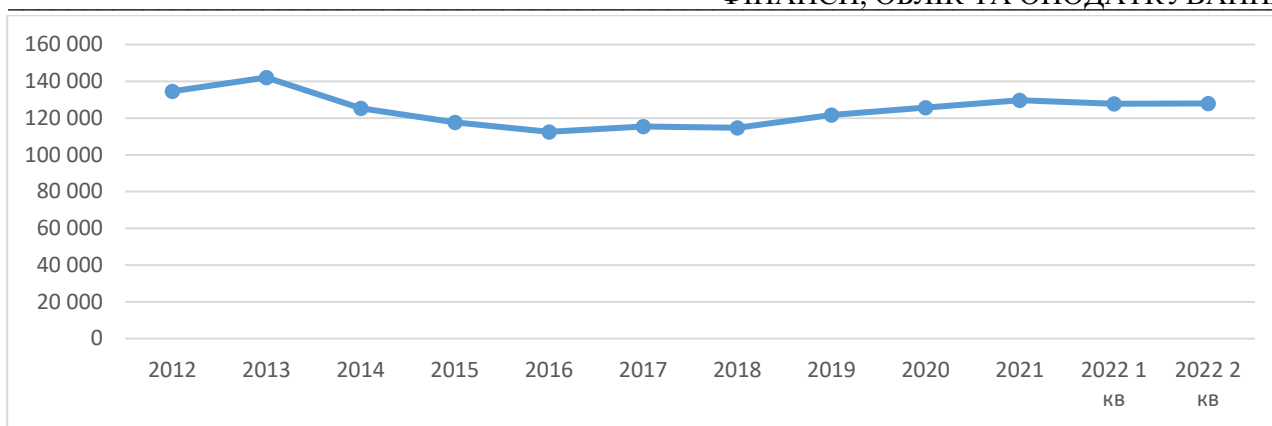

Рис. 1. Динаміка зовнішнього боргу України, млн дол. США [8]

У контексті критичного процесу в українській економіці в умовах воєнного стану насамперед необхідно змалювати поточну ситуацію в банківському секторі та виокремити найяскравіші ознаки кризи.

В умовах млявої економіки та низької платоспроможності населення і бізнесу неможливий сталий розвиток кредитного ринку України. Важливим показником, який характеризує проблемну кредитну активність банків, є частка прострочених кредитів у загальному обсязі кредитів. Прострочені кредити є найчіткішим індикатором наявності проблем у кредитній діяльності банку та кризових явищ, тому що вони відображають проблеми позичальників та їхню здатність повернути заборгованість банку.

Для виявлення впливу кризових факторів на кредитну банківську діяльність, проаналізуємо стан кредитної діяльності в Україні та

рівень непрацюючих кредитів у період після останньої хвилі коронакризи та на момент початку воєнного стану в Україні (рис. 2–3). Розглядаючи данні щодо кредитування банками в Україні, то можна простежити, що з квітня 2021 року після більш-менш стабілізацією ситуації з коронакризою, в Україні простежується рівномірна тенденція кредитування як фізичних так і юридичних осіб з незначним ростом. Починаючи з травня 2022 року та незважаючи на запровадження воєнного стану з 24.02.2022 року, відбувається різке зростання кредитів корпоративному сектору. Це пов'язано, перш за все, з впровадженням підтримки економіки урядом, а саме підтримки кредитування агровиробників та пільгового кредитування працюючим підприємствам. Надалі до кінця 2022 року можна прогнозувати з вірогідністю 88% подальше зростання кредитування юридичних осіб.

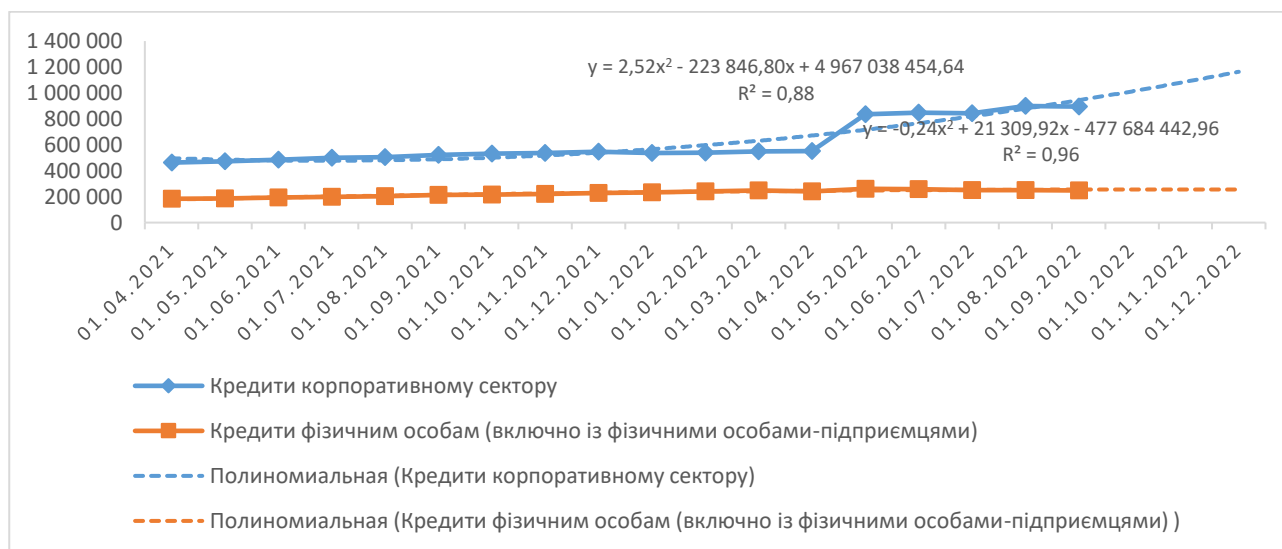

Рис. 2. Розмірів кредитних операцій в Україні помісячно за 2021–2022 роки та їх прогноз стану [9]

Динаміка кредитування фізичних осіб свідчить, що в березні 2022 року відбулося зниження кредитів, це пов'язано з завершенням надання кредитів за кредитними картками та зниженням кредитних лімітів за ними. Також банки зупинили ряд кредитних програм, а саме надання нових споживчих кредитів, кредитування іпотеки та довгострокових кредитів на купівлю авто. Тож з урахуванням кредитних канікул та зупинки кредитування фізичних осіб в перші місяці

воєнного стану, на ринку кредитування фізичних осіб залишається стабільна тенденція до поступового зростання наданих кредитів

Аналіз рівня кредитного ризику банківської системи за 2021–2022 роки післяковідного періоду та в період воєнного стану здійснено за допомогою показника кредитного ризику – частки непрацюючих кредитів за кредитами корпоративного сектору та кредитами фізичних осіб, який представлено на рис. 3 як показник.

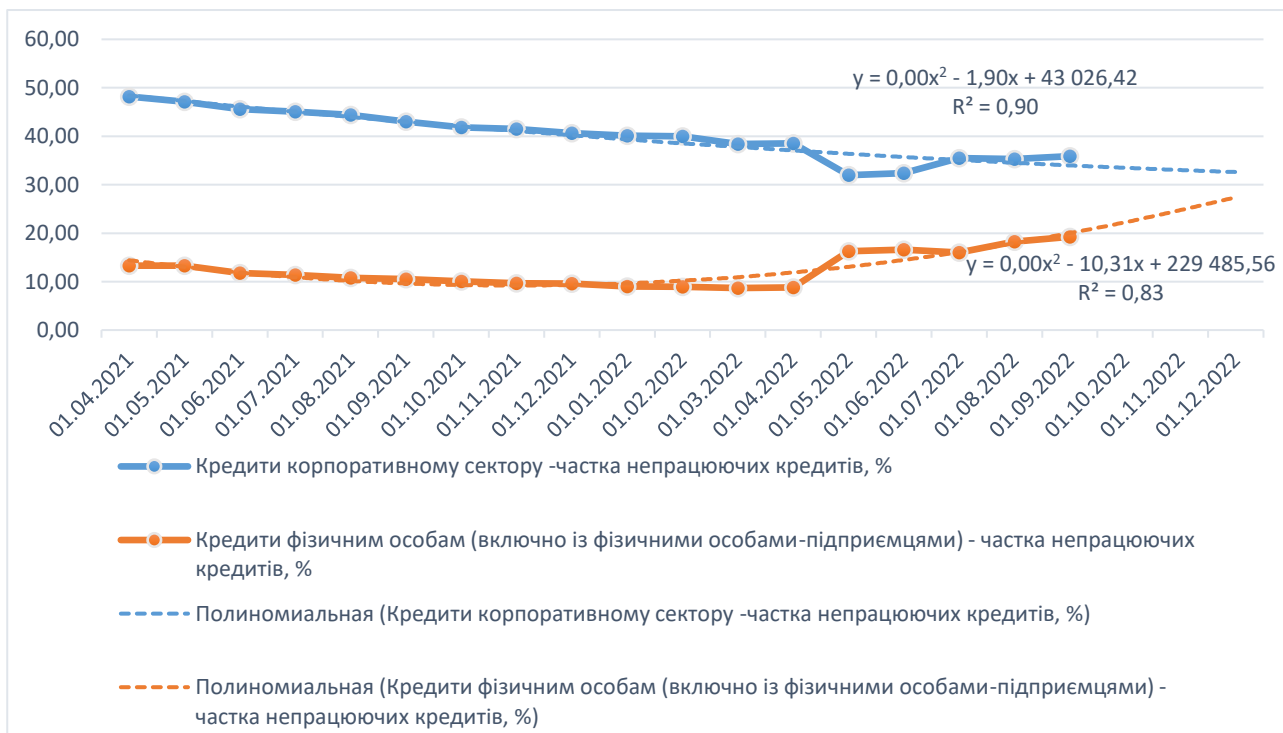

Рис. 3. Частка непрацюючих кредитів банківської системи України за 2021–2022 роки та її прогноз [9]

Виходячи з отриманих даних, бачимо, що після періоду жорстких карантинних заходів в 2020–2021 роках відбувається поступове зниження частки непрацюючих кредитів за кредитами корпоративних клієнтів щомісяця з 48% майже до 38% на початку воєнного стану в 2022 року. Зростання цієї частки починається тільки з травня 2022 року та в вересні 2022 року досягає значення з початком воєнного стану. Тобто, така ситуація є свідченням того, що зовнішні глобальні кризові явища, які відображаються на відповідних діях в економіці країни, на діях НБУ, мають значний вплив на розвиток банківської системи.

Бачимо зовсім протилежну ситуацію з часткою непрацюючих кредитів фізичних

осіб. Їх сума знижувалася після коронакризи швидкими темпами з 13% до 8,6%, але воєнні дії призвели до окупації частини регіонів та значної кількості переселенців, що відповідно відобразилося на підвищенні кредиторської заборгованості до 16% в травні 2022 року з подальшим зростанням до 19%. Це найвище значення частки непрацюючих кредитів фізичних осіб по банківській системі за останні роки, та прогнозується її подальше зростання до 30% на кінець 2022 року з вірогідністю 83%.

Ця ситуація створює загрозу нестабільності фінансового становища банків, призводить до втрати дохідних активів, зростання резервів на покриття збитків, до зниження прибутковості діяльності банку, скорочення

кредитної активності, погіршення ліквідності та зниження платоспроможності банків [10].

Міжнародна інтеграція банківської системи України останнім часом, ставить перед банками питання про їхню фінансову стійкість та стабільність. Так як країна не ізольована від міжнародної інтеграції та співробітництва, банківська система України не є відірваною від банківських систем інших країн. В результаті формування та реалізації фінансової політики банків повинен бути його стабільний фінансовий стан, його спроможність розвиватися в майбутньому.

В умовах нестабільних світових фінансових ринках, значному рості світових цін на енергоресурси, зростання вартості капіталу на міжнародних ринках, НБУ не має ефективних важелів впливу на динаміку цін. Це все, та наявність воєнного стану в Україні призводить до значних інфляційних і валютних коливань національної валюти, дестабілізації грошового ринку [1].

Як основа для інтеграції вітчизняного банківського ринку у світовий фінансовий простір необхідний концептуальний підхід до формулювання стратегії виходу України на світовий ринок капіталу. Це ґрунтується на використанні державних важелів, державного управління та управління ресурсами для стимулювання внутрішнього банківського сектору та фінансового ринку Сучасна банківська парадигма створює умови для розширення банківської діяльності. Діяльність розвиненої мережі банків потребує глибоких досліджень та аналізу для виявлення тенденцій і пошуку шляхів розвитку функціонування ринку фінансових послуг і розширення наявної структурної та конструктивної архітектури найстабільнішої фінансової системи. З іншого боку, діяльність банку спрямована на розширення спектра послуг, що надаються з використанням телекомунікаційного обладнання, зокрема Інтернету, та їх діджиталізація.

В сучасних умовах розвитку міжнародної банківської діяльності актуальним стає питання трансформації міжнародних стандартів сталого розвитку до вітчизняного банківського сектору та формування системи антикризової фінансової стабільності, шляхом

визначення ступеню впливу кризових факторів на платоспроможність, адекватність ліквідності та капітал банку; визначення запобіжних заходів для уникнення кризових ситуацій, антикризових методів управління та заходів для подолання найменш збиткової кризової загрози для банків [3].

Основними шляхами подолання банківської кризи в умовах глобалізації кризових явищ міжнародної економіки мають бути у досягненні макроекономічного балансу та ефективної монетарної політики, стабілізації внутрішнього грошового ринку країни, та стимулювання довгострокового економічного зростання країни за рахунок банківського кредитування. Національний банк має забезпечувати ефективний банківський нагляд та стабільність національної валюти з метою стимулювання інвестицій та підтримки довіри до банківської системи.

Центральний банк має окремий вплив на банківську систему. Через добре продуману політику він може стримувати кризу або мінімізувати її негативні наслідки на економіку. В період настання глобальної коронакризи, Національний банк України зміг стримати негативні наслідки на грошово-кредитну систему, підтримати стабільність банківської системи та грошової одиниці. Також на початок воєнної агресії Росії проти України, виважені дії НБУ не призвели до колапсу банківської системи та різкого відтоку грошових коштів з банківських рахунків.

Подальші дії НБУ щодо підтримки банківської системи в воєнний та післявоєнний період з метою остаточного розв'язання банківської кризи в Україні повинні враховувати різні антикризові інструменти та методи, які в різні періоди використовувалися у світовій банківській практиці.

НБУ найбільш часто використовує обмежену кількість методів подолання банківської кризи, серед яких є:

- підтримка банківської ліквідності;
- виведення неплатоспроможних банків з банківського ринку;
- зміна умов відшкодування за вкладками;
- заходи з відновлення довіри банків та банківської системи в цілому.

Але існує ще ряд антикризових заходів, які не використовуються взагалі або вико-

ристовуються в обмеженій кількості, та є достатньо популярними у світовій банківській практиці, а саме: викуп тимчасово неліквідних банківських активів; придбання центральним банком активів системно важливих банків, які стали проблемними; конвертації боргу в капітал банку; надання державних гарантії за зобов'язаннями банків; переведення валютних кредитів в національну валюту; створення антикризових планів для великих банків на випадок кризи; створення антикризових планів для відновлення банків [7].

В післявоєнний період в умовах набуття статусу кандидата в ЄС для НБУ основним завданням буде розробка плану заходів з реконструкції та післявоєнного розвитку банківської та грошово-кредитної системи України, які спрямовані на захист вкладів населення, покращення режиму кредитування економіки, стабілізація курсу національної валюти, більш вільний доступ до ринку міжнародного капіталу.

Способи відновлення банківської системи України у післявоєнний період в умовах глобальних кризових явищ з урахуванням особливостей України та світового досвіду, які здійснюються Урядом та НБУ, можуть включати: вступ України до ЄС в найближчій перспективі; отримання доступу українських банків та підприємств до банківського ринку країни ЄС; впровадження досвіду довгострокових програм рефінансування, успішно апробованих у країнах ЄС із залученням кредитних коштів, інвестиційної та технічної допомоги від міжнародних фінансових організацій; забезпечення регуляторних стимулів для відновлення кредитування реального сектору економіки; розгляд питання управління проблемними активами банків в умовах кризи на прикладі країн ЄС; використання податкових регуляторів для покращення банківських балансів та збільшення кредитування реального сектору [2].

Висновки. Кризові явища банківської системи в умовах глобальних викликів вирішуються в комплексі з іншими ключовими завданнями політики в сфері економіки, фінансів, грошово-кредитної системи. Тобто, ефективно відновлення функціонування банківського бізнесу країни в умовах світових фінансових криз та період після воєнного стану не може бути забезпечене економічної

перебудови країни, стабілізації зростання економіки, макроекономічної рівноваги та стабільності фінансових ринків.

При антикризовому державному регулюванні банківської системи, запобіганні виникненню нових та зменшенні існуючих кризових ситуацій, необхідна постійна оцінка та контроль над фінансовою стабільністю елементів банківської системи, ранній діагностиці ризиків, і розробки ефективних планів усунення наслідків з урахування широких можливостей світового банківського досвіду та можливостей країн-членів Європейського Союзу. Тому, подальшого розвитку потребує вивчення та використання досвіду європейських країн щодо відновлення банківської системи при подоланні глобальних криз.

Література

1. Дзюблюк, О. Актуальні проблеми розвитку банківської системи України. *Банківська справа*. 2016. №1. С. 3-32.
2. Федішин М.П., Жаворонок А.В., Ковальчук Н.О. Механізм державного регулювання кризових явищ банківської галузі в умовах глобальних викликів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. №28. С. 121-125.
3. Коваленко В.В. (2016). Розвиток міжнародного банківського бізнесу в умовах глобальної економіки. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. № 2. С. 258-263.
4. Ткаленко С., Тіпанов В. (2021). Банківська діяльність в умовах фінансової глобалізації. *Економічний аналіз*. № 1. С. 211-217.
5. Колісник М. (2011). Банківська система України як учасник глобалізаційних процесів. *Науковий вісник НЛТУ України*. № 21. С. 226-230.
6. Кабо Г. (2013). Розвиток міжнародного банківського бізнесу в умовах глобальних трансформацій. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечнікова*. Т.18. Вип. 1. С. 88-93.
7. Гудзь Ю.Ф., Тузова К.О. (2018). Сучасні кризові явища в банківській системі України та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Вип. 17(1). С. 81-86.
8. Статистика зовнішнього сектору URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>
9. Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів в цілому по системі URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
10. Гасій О.В., Клименко В.І. (2020). Стан та перспективні вектори розвитку банківської кредитної діяльності в Україні. *Ефективна економіка*. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7617>
DOI: 10.32702/2307-2105-2020.1.61

References

1. Dzyublyuk, O. (2016). Aktualni problemy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy. *Bankivska sprava*, (1), 3-32.
2. Fedyshyn, M.P., Zhavoronok, A.V., & Kovalchuk, N.O. (2019). Mekhanizm derzhavnogo rehulivannia kryzovykh yavysch bankivskoi haluzi v umovakh hlobalnykh vyklykiv. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser.: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, (28), 121-125.
doi.org/10.32782/2413-9971/2019-28-53
3. Kovalenko, V.V. (2016). Rozvytok mizhnarodnoho bankivskoho biznesu v umovakh hlobalnoi ekonomiky, Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia, (2), 258-263.
4. Tkalenko, S., & Tipanov, V. (2021). Bankivska diialnist v umovakh finansovoi hlobalizatsii. *Ekonomichniy analiz*, T.31, (1), 211-217.
doi.org/10.35774/econa2021.01.211
5. Kolisnyk, M. (2011). Bankivska systema Ukrainy yak uchasnyk hlobalizatsiinykh protsesiv. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, (21), 226-230.
6. Kabo, H. (2013). Rozvytok mizhnarodnoho bankivskoho biznesu v umovakh hlobalnykh transformatsii. *Visnyk ONU imeni I.I. Mechnikova*, T. 18, Issue 1, 88-93.
7. Gudz, Yu.F., & Tuzova, K.O. (2018). Suchasni kryzovi yavyscha v bankivskiyi systemi Ukrainy ta shliakhy yikh podolannia. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser.: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, Issue 17(1), 81-86.
8. Statystyka zovnishnoho sektoru. (2022). Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>
9. Obsiahy aktyvnykh operatsii ta chastka nepratsiuiuchykh aktyviv v tsilomu po systemi. (2022). Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.
10. Hasii, O., & Klimenko, V. (2020). Stan ta perspektyvni vektory rozvytku bankivskoi kredytnoi diialnosti v Ukraini. *Efektivna ekonomika*, (1). Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7617>
DOI: 10.32702/2307-2105-2020.1.61

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE BANKING BUSINESS OF UKRAINE
IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CHALLENGES

*O. V. Krylova, Ph. D (Tech.), Associate Professor, O. H. Fedorova, Assistant Lecturer,
I. V. Makovin, Master Student, Dnipro University of Technology*

Methods. The theoretical and scientific-methodological basis of the research is the provisions of economic science, the theory of banking and the monetary system. To assess the level of lending and the risk of credit activities during the period of global challenges, official statistical data were used, and their analysis was performed using statistical and graphical methods. With the use of MS Excel spreadsheets to construct trend lines, a forecast of credit activity and the share of non-performing loans in Ukraine during the martial law period was made. The method of generalization was used in determining the external and internal factors that can affect the banking sector and cause a banking crisis.

Results. Specific features and problems of functioning of the banking system of Ukraine in the period of global economic and political challenges are identified. The role played by the effective development of the banking system in the current state of economic development at the national and global levels is defined. It was revealed that the banking system in Ukraine is extremely vulnerable to changes in the global financial markets, which is associated with a constant increase in the volume of attracting external international financial resources to finance the state and financial sectors of the economy. It has been established that global crises affect the state of crediting of the Ukrainian economy, as well as the level of non-repayment of loans. The main ways of activity of the National Bank of Ukraine, aimed at overcoming the negative impact of global crises have been determined taking into account the international experience of banking activity.

Novelty. The study determined the impact of global crises on lending by Ukrainian banks to the economic activities of subjects, in particular the Covid-19 pandemic and military actions on the territory of Ukraine.

Practical value. Ways to overcome the banking crisis in Ukraine are proposed using international experience and taking into account such factors as the country's state of war and prospects for its joining the EU.

Keywords: banking system, banking crisis, lending, NBU, global crisis, martial law.

Надійшла до редакції 03.09.22 р.